

Конгрес завершився великим концертом з нагоди 200-ліття Тараса Шевченка «...Землякам моїм в Україні і не в Україні» 24 серпня о 18.00 у концертній залі ім. С. Людкевича Львівської обласної філармонії.

Звертаючись до учасників конференції директор Міжнародного інституту освіти, культури та зв'язків з діаспорою Ірина Ключковська відзначила, що «до Шевченка йдемо різними шляхами. Конференція «Шевченко і кобзарство» – це теж дорога, яка допоможе глибше зануритися у його слово. Успіх буде тоді, коли «миром громадою» будемо робити спільну справу. Головне, що є у нас з вами спільна дорога до Шевченка, і Шевченка назустріч нам, – дорога до великої любові до України: вчора, сьогодні, завтра і навіки, дорога, без якої ми зникнемо»: «Свою Україну любіть, / Любіть її вовремя люте, / В останню тяжкую минуту / За неї Господа моліть...»

Людмила Краснова, проф. (Дрогобич)

УДК 821. 2

ББК 83.3 (4УКР)

Христоцентричні мотиви у творчості Тараса Шевченка

Статтю присвячено аналізу формотворчих функцій такого явища, як теодицея. Аналізується процес становлення та функціонування христоцентричності в художньому тексті. Розглядаються христоцентричні мотиви в творчості Т. Шевченка у контексті української літератури.

Ключові слова: христоцентричність, теодицея, поетика, мотив.

Теодицея – це загальне визначення релігійно-філософських доктрин, які намагаються поєднати ідею благого й розумного Божественного управління світом із наявністю світового зла, «виправдати» божественне керування всупереч існуванню темних сторін буття. Термін теодицея запровадив у науково-філософський обіг Лейбніц у трактаті «Досвіди теодицеї про благість Божу, свободу людини та першопричину зла» (1710) – визначний німецький математик і філософ. Теодицеї бувають різні, вони залежать від по-різному визначеного обсягу Божественної відповідальності за світове буття, за екзистанс. Існують різні

історичні типи теодицеї. Ієрархія теодицеї залежить і від ступеню відповідальності Божества у певну добу. Мінімальна відповідальність – у добу політеїзму, Коли богів було багато.

Поступово характер теодицеї змінюється, ускладнюється. Виникає поняття єдиного Бога як центра певної релігії. Людина не протестує проти існування горя, біди, нещастя, злочину. Її (людину) обурює не існування страждань, а те, що винуватці не покарані. Тому перша, загальна форма критики божественного управління світом така: чому поганим добре, а хорошим погано? Ця думка проходить через творчість багатьох митців, наприклад у Генріха Гайне: «Чому під тягарем хреста / У крові крокує правий? / Чому безчесного стрічають / Шанобливо і зі славой?»

Ці питання виникають у Котляревського, Коцюбинського, Панаса Мирного й багатьох інших. Найпростіша відповідь на це гірке питання: почекай, терпи і буде тобі краще. А це частіше: відпочинеш на небі. Перед Теодицеєю виникає необхідність вивести перспективу покарання із земної обмеженості у безкінечність. І людина вірить, що зловмисника буде покарано, якщо не його самого, то його нащадків, його рід, у перспективі есхатології, тобто вченні про кінцеві долі світу та людини. Людина, маючи свободу вибору (Адам), обрала зло і тим самим присудила себе й увесь космос до неповноцінності, недосконалості. Саме це відчуття недосконалості й породжує нарікання, скарги, волення до Бога, а також комплекс неповноцінності – *inferiority complex*. Виникає теза про необхідність зла для само втілення добра. Воланд у Булгакова питає Левія Матвія: «Що робило б ваше добро, якби не було зла?»

Лейбніц виходив з ідеї, що найкращий з усіх світів світ є той, який містить у собі розмаїтість ступенів досконалості усіх істот: Бог у милості своїй бажає найкращого світу, не бажає гріху та страждань, але допускає їх, бо без них не може здійснитися бажана розмаїтість. Вольтер висміяв цю думку Лейбніца в романі «Кандид, або Оптимізм». Іван Карамазов у Достоєвського, вірячи в Бога, Світу Божого (космодицеї) прийняти не може. [Аверинцев 2001: 179 – 182]

Для митців нового часу присутність Божественного первня реалізується як христоцентричність у різних її проявах: наприклад, діалог з Богом як вседержителем, полеміка з ним, сумніви, навіть

погрози, використання авторитету Бога у власних цілях (всує). Христоцентричність може розглядатися як підґрунтя поетикальної парадигми (наприклад, у В.Стуса). В цій сфері функціонування проявів христоцентричності безмежне і мова може йти про естетичку христоцентризму. У континуумі художнього процесу христи центричність набирала нових форм, вдосконалювала своє розмаїття й філософське забарвлення (звичайно, крім доби соціалістичного реалізму, коли навіть лексему «бог» вважали злочинною). Курйозний приклад: М. Рильський у своєму прекрасному перекладі «Пана Тадеуша» Міцкевича вилучив з польського тексту все божественне, без якого польська ментальність втратила головну свою сутність. Другою принциповою вадою цього перекладу є те, що перекладач усунув і почуття історичної неприязні до царської Росії, отже і до москалів.

Д.С.Наливайко у своїй ґрунтовній статті про стиль Шевченка оминає христоцентричність поета як домінуючий первень не лише світоглядних засад, але й як стилетворчий фактор. Д.Наливайко вважає, що «...стилю Шевченка властива романтична доміюанта, завдяки якій він організується в цілісність, що інтегрує й елементи інших стилів» [Наливайко 2007]. На наш погляд, і романтична доміюанта, вона безперечно є, це лише підґрунтя. На якому утворюється і формується христоцентричність стилю Шевченка.

Хто досліджує проблеми стилю, неодмінно повинен звернутися до статті Д.Наливайка. Саме тут можна знайти всеохопний огляд усіх гідних уваги думок дослідників щодо стилю художнього твору. Проте, не всі твердження ученого безспірні. Це насамперед стосується головної доміюанти стилю Шевченка – христоцентричності в усіх виявах сакральних образів та мотивів. Не завжди адекватно трактує учений дефініції стилю інших дослідників. Так, посилаючись на відому роботу О.В.Чичеріна «Очерки по истории русского литературного стиля», автор пише: «Деякі дослідники навіть вважають, що це ядро (глибинне ядро в понятті або відчутті стилю – Л.К.) щось само собою зрозуміле, таке, що й не потребує дефініції» [Наливайко 2007, 1 – 2: 34].

Це не так. О.В.Чичерін, який все своє свідоме життя в науці досліджував стиль художньої творчості і залишив вичерпне визначення стилю: «Літературний стиль я розумію..., як саму

єдність змісту та форми, як змістовність форми, як відпрацьоване до прозорості мислення, почуття письменника, як його знаряддя у сприйнятті світу, як розкриття тих можливостей, які втілені у слові, як ідейний вплив на людей і творення культури».[Чичерин 1977:4] Як бачимо, визначення стилю – вичерпне, воно охоплює усі складові стилю: змістовність форми, світогляд митця (відпрацьований до прозорості, саме він знаходить своє втілення у Шевченка у формах екстатичних і сповідальних). В це геніальне визначення стилю входять і прочуття поета, і його слово безсмертне, і вплив цього слова на людей, і роль шевченкового слова у творенні культури. Духовна культура українського сьогодення відчутно набирає рис шевченкоцентризма і – насамперед – з його христоцентричною та україно центричною основою.

Релігійні погляди Шевченка – неоднозначні, – вважав визначний український учений Д.Чижевський, спираючись на висловлювання різних дослідників. Проте він стверджував: «Нам здається, що треба йти іншим шляхом і замість підкреслення протиріч зробити спершу спробу відшукати їх вище єдність в якомусь центральному пункті світосприйняття й світогляду Шевченка»[Чижевський 1999, 3: 17 – 21] Єдність усіх виявів релігійності, а отже – сакральності, на наш погляд, формується у стильову структуру саме у христоцентричності насамперед, а також в україно центризмі та антропоцентризмі. Релігійність Шевченка Чижевський називає антропоцентричною [Чижевський 2007: 39]

До складників, що формують теоретичного Шевченка як носія єдності національного цілого Чижевський додає й естетичну сферу, стверджуючи, що «Шевченко як естетичне з'явище – представник над індивідуального буття національного!»[Шевченко: 1965] Саме в площині естетичного, художнього відкривається й розкривається феномен Шевченка, над яким носить творчий «Дух Божий».

Сакральність естетики Шевченка пульсує в усіх виявах поетикальної парадигми – у лексиці, пареміях, тропиці, синтаксичних формах, у полеміці, антитетиці. Усе це стильове багатство, глибоко особистісне неповторне, суто шевченківське оповите людськими почуттями, які забарвлюють образ адекватною

інтонацією. Це й – гнів, іронія гірка, насміх, саркастичне викриття, біль, тривога, злість, мстивість, але поруч – ніжний ліризм, романтичність, віра в людину. Сакральністю оповиті й ті образи, в підтексті яких відчутний дух святий – добро, воля, земля, дім, хліб, мати: « Раз добром нагріте серце / Вік не прохолоне!» [Шевченко 1965: 191]. жива правда / У Господа Бога! [Шевченко 1965: 188]. «В своїй хати своя правда, / І сила, і воля» [Шевченко 1965: 268]. «...жива / Душа поетова святая, / Жива в святих своїх речах, / І ми, читая, оживаєм / І чуєм Бога в небесах [Шевченко 1965: 460].

Антитетичні, амбівалентні сакральні образи аж ніяк не є виявами коливань богоборництва або навіть прямої невіри та двійництва. Це постійний діалог з Богом як ідеальною людиною у космодицеї. Постійна присутність Бога в свідомості поета, в його духовному світі геніального митця породжувала різні, часом контрастуючі за змістом образи сакральності. У Кобзарі, за підрахунками о.Семена Посіко «Біля півтори тисячі разів...згадується про бога і речі, пов'язані з релігією» (За матеріалами журналів «Місіонер», видавництво «Добре серце»).

Сутність теодицеї сповна проявила себе в христоцентричній поезиці Шевченка, нераз і в антагоністичних зіткненнях і твердженнях при домінуючому все прийнятті Всевишнього: «Надію в серці привітаю, / Тихенько-тихо заспіваю / І Бога Богом назову» [Шевченко 1965: 460]. «Мені здається, я не знаю...»

Література:

Аверинцев 2001: Аверинцев С.С. София-логос. Словар. – К.: Дух і літера, 2001; Наливайко 2007: Наливайко Д.С. Стиль поезії Шевченка // Слово і Час, 2007, №1,2; Чижевський 2007: Чижевський Д.Т. Шевченко і Д.Штраус (із промови на Шевченковому святі Українського педагогічного інституту в Празі року 1925) // Слово і Час, 1999, №3.; Чижевський Д. Продовження промови на Шевченковому святі Українського педагогічного інституту в Празі року 1925 // Слово і Час, №4 – 5; Чижевський: Чижевський Д. Шевченко і Давид Штраус // Слово і Час, 1999, №4-5; Чижевський Д.. Філософські твори: У 4 томах. – К.: Смолоскип, 2005.; Чичерін: 1977: Чичерін О.В. Очерки по истории русского литературного стиля. – М.: Художественная литература, 1077.; Шевченко Шевченко: 1965: Шевченко Тарас. Кобзар. – К.: Художня література (Дніпро), 1965.

Іванна Луцишин, канд. філол. наук (Тернопіль)

Екзистенційно-релігійна діалектика автора і героя в поезії Тараса Шевченка періоду заслання

У статті розглядається інтерпретація поезії Т. Шевченка періоду заслання в екзистенціалістському ключі. Аналізуються аспекти онтології ліричного персонажа крізь призму філософських концепцій С. К'єркегора та П. Тілліха; розкривається модус Шевченкового «богоборіння» та його естетика самотності.

Ключові слова, Бог, іронія, самотність, тривога, Т. Шевченко.

Ivanna Lutsyshyn. Existential and religious dialectic of the author and the hero in Taras Shevchenko's poetry of the period of the reference.

The article deals with the existential interpretation of T. Shevchenko's poetry of the period of the reference. The ontological aspects of the lyric character are analysed from the point of view of philosophical conceptions of S. Kierkegor and P. Tillih; the modus of Shevchenko's «fight from the God» and his aesthetics of the loneliness are expose.

Keywords: anxiety, God, irony, loneliness, T. Shevchenko.

Іванна Луцишин. Екзистенціонально-релігійна діалектика автора-героя в поезії Тараса Шевченка періоду заслання.

В статті розглядається інтерпретація поезії Т. Шевченка періоду заслання в форматі екзистенціалізму. Аналізуються аспекти онтології ліричного героя з точки зору філософських концепцій С. К'єркегора і П. Тілліха; розкривається модус Шевченкової «борьбы с Богом» і його естетика самотності.

Ключевые слова: Бог, іронія, самотність, тривога, Т. Шевченко.

Ось уже два століття Тарас Григорович Шевченко є осердям українського патріотизму, сили духу і національної естетики водночас. Про Шевченка – поета, художника і людину – написано сотні праць, кожна з яких доповнює невичерпний дискурс шевченкознавства. Це уможливило факт постійної присутності поетової ідейності у наукових розвідках різного